

ד"ר ראובן מאמו

שלושה עשר ניצוצי גאולה במשנתו של רבי משה כלפון הכהן זצ"ל

רבי משה כלפון הכהן [=רמ"כ]¹ נולד באי גירבה שבטונסיה ביי"ב בשבת התרל"ד (1874).² רמ"כ חיבר שורה ארוכה של ספרים, חלק מהם יצאו לאור ואחרים עדיין בכתב יד. ספריו הקיפו נושאים ותחומים רבים.³ רמ"כ שימש ברבנות שנים רבות ופעילותו ניכרת על כל בני קהילתו.⁴ הוא תיקן תקנות, פסק הלכות, הביע עמדות, השיב לכל פונה ושואל בהלכה ובענייני השעה. רמ"כ היה מעורה בכל. משנת תרצ"ה (1935) שימש כאב בית דין בגירבה עד יום פטירתו בחיי בטבת תשי"ו (1950).⁵

1. ראה מאמרי: א. עיון במחשבה הפידגוגית של רבי משה כלפון הכהן זצ"ל בתוך: "מים מדליו" שנתון המכללה הדתית למורים - ע"ש רא"מ ליפשיץ, ירושלים, תשנ"ד. ב. לקט מדברי ר' משה כלפון הכהן זצ"ל על יחסו ללשון הקודש. "היבטים חינוכיים-לאומיים-ציוניים, שם: תשנ"ה.
2. ראה: י" חזון, יהדות האי גירבה, משרד החינוך והתרבות, המחלקה לתרבות תורנית תשל"ט. ג' שלשץ, האי פליא, 1957. סקירה מקיפה על תולדות יהודי טונסיה ראה ספרו של ח"ו הירשברג, תולדות היהודים באפריקה הצפונית, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים תשכ"ה - פרק עשירי תוניסיה: עמ' 118-172.
3. הרב חיבר עשרות ספרים, בתחילת ספרו "דרש משה" מובאת רשימה של עשרים ושמונה ספרים שחיבר. להלן רשימה חלקית מספריו להתרשמותו של הקורא: "אגרת פורים", חידושים על מגילת אסתר, נדפס בשנת תשל"ז; "באר משה", חידושים על ארבעת חלקי שולחן ערוך; "ברית כהונה", מנהגי יהודי גירבה, ארבעת כרכים על ארבעת חלקי השו"ע; "גאולת משה", "רעיונות ומאמרים בעניני ישוב הארץ"; "דרש משה", "חיי דרושים לשבת זכור", נדפס תשל"ז; "דרכי משה", נאומים ודרושים על חמישה חומשי תורה, נדפס בשנת תרצ"ה; "הלכה למשה", כללי פוסקים וכללי הוראה; נדפס בתשי"א ובתשל"ט, "זכות (ברית) אבות" חידושים על מסכת אבות, נדפס בתרס"ה ובתשל"ט; "יד משה", חידושי תורה; "לקט משה", עניינים שונים; "משה ידבר", חידושים על נביאים וכתובים; "מטה משה", "דרושים מוסריים", נדפס בתשל"ח. "סתרי משה", זכרונות חייו ותולדותיו; "ענייני משה", הלכות גיטין; "פקד משה", דרושי הספד; "קול משה", חידושים על השי"ס. בשנות תשי"ט יצא לאור חידושים על מסכת ביצה, "שאל ונשאל", שו"ת, חמישה חלקים; "תורה וחיים", שני חלקים, ערוכים לפי א"ב, מוסרים וחידושים.
4. ש' דשן, "קווים למבנה החברתי של קהילות יהודי גירבה ודרום תוניסיה מסוף המאה הי"ט עד לעלייתו ארצה", ציון - (תשל"ו) מא, א-ב.
5. על תולדות חיי הרב ופעלו ראה עוד: ב"ר כהן, "מלכי תרשיש - תולדות רבני תוניסיה וחיבוריהם", הוצאת המחבר ת"ד 697 נתיבות, תשמ"ו.

פעילותו הציונית ואהבתו לארץ ישראל באה לידי ביטוי בכתביו השונים, בערגתו לעלות לארץ ולהתיישב בה.⁶

במאמר זה אני מבקש להציג טפח ממשנתו הציונית, דתית-אמונית על סמך אחת מדרשותיו בספרו "דרכי משה על התורה"⁷ לפרשת "נצבים".

שתי הארות משתקפות מכתביו של רמ"כ:

א. רמ"כ היה מצוי בכל מה שאירע את יהדות העולם והיה לו קשר בין מנהיגי הציונות והנציב העליון הרברט סמואל בחליפת מכתבים בהם הוא מציג את רעיונותיו ליישוב הארץ, ואת הקונטרס: "גאולת משה" - ששלח ל"אהינו ראשי ומנהיגי הציונים" בתאריך כ"ח באדר שנת עטר"ת, 18 למרץ 1920 בו הוא מציג ומבנה ארגוני מדיני להקמת המדינה כשזו תקום.⁸

ב. קהילת יהודי גירבה עקבה אחר ההתרחשויות הפוליטיות בעולם בייחס למדינה שבדרך ועל שולחנו של רמ"כ היו מצויים עיתוני: "הארץ", "דבר", "העולם" ו"התורן" בהם היה מעיין ומתעדכן מהנעשה בעולם היהודי בארץ ובתפוצות הגולה.⁹

לפני שנעיין בשלושה עשר ניצוצי הגאולה, נאיר, כבר בפתח ספר הדרשות לפרשות השבוע "דרכי משה" מצטט רמ"כ את "מסמך ירושלים" [ההדגשות שבכל המסמך שלהלן הן במקור] העוסק בענייני עליה לארץ וסדריה וזאת למרות המגבלות במתן אישורי עליה, חלוקת ציבורים לקטגוריות, דבר שנמשך עד העליות של השנים 1955-1956,¹⁰ רמ"כ רואה את הכל בראיה אופטימית של

6. יי מסינג, (1981) "זיקתם של יהודי גירבה לארץ ישראל מראשית המאה העשרים ועד לעצמאותה של תוניסיה", בתוך: הגות עברית בארצות האיסלם, הוצאת ברית עברית עולמית והקונגרס היהודי העולמי, עמ' 253-274.

7. "דרכי משה על התורה" בשער נכתב: "בו יבואו ארבעה וחמשים נאומים, דרושים מוסרים מסודרים על כל פרשיות התורה..." הספר יצא לאור בתמוז שנת תרצ"ה [=1935] בדפוס רי דוד עידאן בגירבה.

8. את הקונטרס "גאולת משה" פירסמתי ככתבו וכלשונו בתוספת הארות ב: "המאיר לארץ" עלון ישיבת המאירי לתלמידים המשרתים בצה"ל, טבת תשס"ב נושא: "מדינת ישראל בחזונו של רבי משה כלפון הכהן זצ"ל".

9. במכתב ששלח לנציב העליון הרברט סמואל מיום 7 לדצמבר 1920 בו הוא מבקש את התייחסות הנציב לעליית יהודי גירבה בין כתיבה לחתימה ראינו על גליוני עתון "הארץ" גליון ת"ג הודעה מעציבה כי אמו הגברת "ארויק-לי סמואל ז"ל" נתבקשה לישיבה של מעלה. והננו הבית דין והקהל קדוש הי"ו משתתפים בצערו ומנחמים אותו בנחמת ציון וירושלים, והאל ברחמיו יחונן את עפרה ונפשה תהיה צרורה בצרור החיים....".

10. זכורני, בשנת 1956 בהיותנו בארץ, אבי ע"ה רצה מאוד להעלות את דודתו ובעלה שהיו ערירים היה צריך למלא מסמכים ולחתום על התחייבות שהוא ישא בעול פרנסתם ורק לאחר ההתחייבות והחתימות ניתנה הרשות להעלותם, נושא זה ראוי להתייחסות מיוחדת ולא כאן המקום לעשות זאת.

תחיה, התעוררות... ולכן הוא מקבל באהבה את ההעדפה, מי זכאי לעלות ראשון ולזכות בתעודת עולה. ואף מפרסמם בספרו שהדברים יהיו נגישים לכל קוראיו הרבים.

נעיין איפוא בדרשה בה בחרתי לדון:
 על הפסוקים שבפרשת "נצבים": "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבץ מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבץ ה' אלוקיך ומשם יקחך: והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך"¹¹ דורש רמ"כ את הפסוקים כפשוטם מנקודת ראות ציונית-דתית-אמונית כפי שנראה להלן וזו לשונו:

"האל ברוך הוא גילה לנו בית ישראל בתורתו הקדושה כי אחרי בוא הקללות הנזכרים בפרשת 'כי תבוא' ואחר אריכות הגלות המר והנמהר הזה ואחרי הפיזור אשר נתפורנו לארבע כנפות הארץ בין הגויים מקצה השמים ועד קצהו סוף סוף ישיב ה' את שבותינו ויגאלנו גאולת עולם על ידי משיח צדקנו אשר יבא במהרה בימינו אמן.

וכן כל הנביאים וכל בעלי רוח הקודש נתנבאו על זה והודיעונו זה. ועתיד מלך המשיח לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות, בכל מצוותיהן האמורות בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים הוא כופר. אלא בתורה ובמשה רבנו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר: 'ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבץ מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה. ואם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבץ ה' אלוקיך ומשם יקחך. והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך' ואלה הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי הנביאים, וכן הרבה פסוקים בתורה מורים ובאים על זה וכן כל ספרי הנביאים מלאים מזה (הרמב"ם, ה' מלכים ב' יח ה' א').

ומבואר בתורה כי שני השבות הם. הראשונה כי ה' ישיב את שבותינו ורחמנו, והשנייה יקבץ פזורינו ונדחינו מכל העמים אשר הפיצנו ה' שם ויביאנו אל הארץ אשר ירשו אבותינו והטיב והרבה אותנו יותר מאבותינו. ובימינו אלה זכינו להשבה הראשונה כי ה' ברחמיו נתן בלב אדירי הממלכות הנאורים לבלתי עוד אותנו העול והחמס השעבוד והעבדות לכל בית ישראל אשר בגולה וכן להשיב לנו את הארץ ארצנו ונחלת אבותינו ציון קרית מועדנו להיות בית לאומי לישראל.

11. דברים ל, ג-ה.

וכל הדרים שם מאחינו זכו זכות אזרחית בארץ. ונראה שזה ממש מה שאמר הכתוב: יושב ה' אלוקיך את שבותך היא ציון וירושלים, ורחמך. להיות לנו שם משפט האזרחים. וכן מה שהוסר אותו השעבוד והעול והחמס מעלינו בממלכות האדירות הנאורות. ואחרי זה עוד ישיב ה' את ידו שנית לקבץ שה פזורה ישראל בבוא לציון גואל. ומה שלא היה זה בבת אחת הוא מפני כי רוב הגלויות והשעבודים שעברו עלינו בית ישראל הם דומים ממש לחושך ואפלה.

והגאולה העתידה היא דומה ממש לאור גדול ונפלא. ומי שהיה בחושך רב צריך לו הדרגה גדולה להביט ולראות באור גדול. ולכן יהיה זה רק ממדרגה למדרגה כפי מה שהוא טוב לנו על פי הנהגתו ברוך הוא היודע כל נסתרות. וכן מבואר בתלמוד ירושלמי¹²: ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכים בבקעת ארבל וראו אילת השחר שבקעה אורה אמר ר' חייא לר' שמעון: ר', כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קמעא קמעא כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמה? כי ישב בחושך ה' אור לי:

וכבר ניצוצי הגאולה האירו ומאירים מעת לעת כמו שיראה כל מבין ומשכיל הנותן לב ועין חודרת על זה¹³.

א. כי מצב כל ישראל אשר באר ואשר בחוצה לארץ היו במצב איום ונורא וממש סורו טמא קראו למו. ועתה בארצות הנאורות רבים מאחינו בית ישראל שבחוצה לארץ זכו לאזרחיות גמורה. וכן אחינו שבארץ זכו לאזרחיות גמורה. וגם אחינו אשר בשאר ארצות שאינם נאורות הוקל עוד מצבם ורק לפי מצב האזרחיות הגמורה נראים כמשוללי זכיות. אומנם כאשר נעריך גם מצבם זה העגום עם מצבם בימי קדם אנו רואים בחוש יתרון גדול כיתרון האור מן החושך.

ב. איי אשר הייתה ממש מיום שגלינו מארצנו גופרית מלח שריפה כל ארצה לא תיזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדום ועמורה אשר הפך ה' באפו ובחמותו עתה, הודות לאל ברוך הוא הרבה עיירות ומושבות בארץ נעשו כגן עדן ובם עובדים הרבה איכרים מאחינו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ואלפים ורבבות מפירות הארץ ותנובותיה נשלחים לכל קצות התבל למקנה וקניין.

ג. שפתנו העבריה אשר כמעט מיום שגלינו ועד עתה הייתה שכוחה ועזבה ועומדת באותו המצב של הייאוש ועתה הינה היא שפה חיה מדוברת כמעט בכל איי לגבולותיה סביב. והיא אחת מהשלוש השפות האחיות אשר שם עברית, ערבית, אנגלית. ונשמעים ניביה ומבטאיה גם לפני הממשלה ירייה [=ירום הודה]

12. מסכת ברכות ד, ע"ב, וכן שם מסכת יומא יד, ע"א.

13. נזכור: הדברים יצאו לאור בדפוס בתוך הספר: "דרכי משה על התורה" בכ"ז בתמוז התרצ"ה (1935).

שם. ובה מדברים וכותבים גם סוכני הממשלה יר"ה שם. וכן המטבעות והתנאבר [=הבולים] של הפוצטא [=הדואר] וכתבי קבלות על המס של הממשלה יר"ה כולם בשלושה שפות אלו. וכן בחו"ל רבים מאחינו שמים לב ללמדה ולחנך את עצמם בה לדבר ולכתוב.

ד. סלילת הדרכים והמצאת המכונות הקיטוריות ליבשה, לים ולאוויר, אשר מיום ליום הולכים ומתרבים להקריב המרוחקים בזרוע לקיים מה שנאמר: ימי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם¹⁴. ובכלל זה המברקים אשר נתחדשו על ידי "הראדיו" וכיוצא להשמיע ולהודיע מה שבצד זה אל קצהו השני שבסוף העולם.

ה. המכונות העובדים בימים האלה בערי סדום ועמורה¹⁵ והישוב המתחדש שם אשר לא היה עולה על לבנו לעולם. והוא אחד מניצוצי הגאולה כמו שאמר הנביא: "ושבתי את שביתהן את שבות סדום ובנותיה ואת שבות שומרון ובנותיה ושבות שביתהן בתוכה וגו'¹⁶. וגו'. ואחותיך סדום ובנותיה תשבן לקדמתן שומרון ובנותיה תשבן לקדמתן ואת ובנותיך תשבנה לקדמתכן"¹⁷.

ו. הישוב אשר גדל ועלה למעלה ראש בארצנו תובב"א וכמאה מושבות ועירות אשר היו מני אז ועד עתה למדבר שמש וארץ ציה נהפכו למדינות ועירות וכפרים. והרבה ממדברות וארצות ציה ושממה נהפכו לכרמי יין וגני חמד הנותנים פרי למכביר לתושבי הארץ ולתושבי חוצה לארץ, ורובם ככולם על ידי אכרים מאחינו בית ישראל מה שלא הייתה כזאת לעולמים וזה אחד מניצוצי הגאולה. ככתוב: 'הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה, ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו, ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם ונטעתים על אדמתם אשר נתתי להם אמר ה' אלוקיך'¹⁸ ע"ש. וכן אמר הכתוב: 'ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא, כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם'¹⁹. 'והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטיבותי מראשותיכם וידעתם כי אני ה', והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוד והיית להם לנחלה ולא תוסיף עוד לשכלם'²⁰ ע"ש.

14. ישעיהו ס', ח.

15. מפעלי האשלגן בים המלח נוסדו בשנת 1921.

16. יחזקאל ט"ז, ג.

17. שם נה.

18. עמוס ט', יג-טו.

19. יחזקאל ל"ו, ח-ט, מעניין שרמ"כ מדלג על פסוק י': 'והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלו ונושבו הערים והחרבות תבניהן' אי תשומת לב?

20. שם יא-יב.

וכן מבואר להדיא בסנהדרין: 'אמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבואי²¹. ופירש"י שם: 'כשתתן ארץ ישראל בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר' ע"ש. לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתן אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה אבל כשתחזור ליתן פירותיה זה קץ מגולה שקרב לבוא זמן הגאולה שיחזרו ישראל על אדמתן (מהרש"א שם) וכמעט כל עמי התבל וכותבי העתים בכלל ובפרט מודים ומתפללים על ההתקדמות של ארצנו בימינו במטעים בצעדים ענקיים שאין דוגמתן בכל העולם.

ז. התכונות "חבר לאומים"²² כללי לכל עמי ומלכי התבל אשר מטרתו היחידה היא להשבית ולבטל כל מיני מלחמה מן העולם כולו על ידי הבנה ישרה בין המתקוממים להלחם. וכבר עשה פרי ותנובה רבה בהשבתת כמה מלחמות מן העולם. ועתיד מזהיר לו עוד להתכונן יותר ויותר עד שיהיו כל מלכי התבל נשמעים לו בלתי יוצא מן הכלל, והוא מאמר הכתוב: 'לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה'²³, וכן אמר הכתוב: 'יהיה באחרית הימים וגוי לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדו מלחמה'²⁴. ועם כי עד עתה עדיין לא הושגה המטרה במילואה ושלמותה על כל פנים זה הוא רק בתור ניצוץ מניצוצי הגאולה. כי לא הייתה כזאת מעולם.

ח. הסכמת והצהרת הממלכה האדירה בריטניא הנאורה יר"ה. המפורסמת בשם הצהרת בלפור²⁵ אשר במכתב גלוי לכל העמים הצהיר השר הגדול הזה בשם ממלכתו וזה לשונו: "לורד רוטשילד היקר! שמח אני מאד למסור לך בשם ממשלת הוד מלכותו את הדקלרציה של חבה להסכמת הציונית של היהודים שנמסרה להקבינט ונתאשרה על ידי הממשלה של הוד מלכותו מביטה ברצון על יסוד **בית לאומי בארץ ישראל לעם ישראל** [ההדגשה במקור] והיא תשתמש בכל האמצעים הטובים לאפשר את השגת המטרה הזאת. אך במובן הברור שלא יעשה שום דבר שיוכל לנגוע בזכויות האזרחיות של קבוצות לא יהודיות בארץ. או בזכויות והעמדות הפוליטיות שהיהודים נהנים מהם באיזה ארץ אחרת. אשמח עוד אם תביא הדקלרציה הזאת לפני הפדרציה הציונית. שלך

21. בבלי, סנהדרין צח, ע"א.

22. "חבר הלאומים" הוקם לאחר מלחמת העולם ה-1 בשנת ה'תר"ף (ב-10 לינואר 1920) והתפרק רשמית לאחר מלחמת העולם השנייה ב-1919 לאפריל 1946, במקומו נוסד ארגון האומות המאוחדות-הא"ם.

23. ישעיהו ב', ד.

24. מיכה ד', ג.

25. בלפור, ארתור גיימס-לורד ומדינאי בריטי נולד ה'תר"ח 1848 - ה'תר"צ 1930, הצהרת בלפור בשנת ה'תרע"ח 2 לנובמבר 1917.

במסירות, ארטור גימס בלפור²⁶, וכן הסכימו על זה בחבר לאומים הממלכה האדירה אשר כולנו חוסים בצילה צרפת הנאורה יר"ה. והמלכות האדירה אמריקה הנאורה יר"ה ועמהם כמעט כל הממלכות האדירות והנאורות אשר בתבל. ומאז והלאה זכו אחינו הדרים שמה והבאים מחוצה לארץ ישראל באזרחיות גמורה. וכמ"ש הרמב"ן ז"ל: יכי ברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו כל ישראל לארץ ישראל²⁷. וכן כתב הרד"ק ז"ל: יוכן לעתיד יסבב גאולת ישראל ע"י מלכי הגויים שיעיר את רוחם לשלחם²⁸.

ט. המלחמה העולמית אשר כמוה לא נהייתה וכמוה לא תוסיף וכמו שאמרו במגילה י"ז ע"ב מלחמה אתחלתא דגאולה היא וממנה צמחו ב' עמודי עולם. חבר לאומים יר"ה. וארץ ישראל בית לאומי עברית. יע"א [=יגן עליה אלוקינו].

י. הכוסף והתשוקה לרבים מאחינו בית ישראל לעלות אל הארץ לעבדה ולשמרה או לנשק את עפרה ולחונן את אבניה עד כי ת"ל בשנים מועטות נוסף בארצנו יותר משני שלישים על מה שהיה בה קודם המלחמה העולמית והא מעין קיבוץ גלויות לאט לאט לפי מה שאפשר לקלוט והולך זה ומתגבר מיום ליום ומחודש לחודש.

יא. הצרות הרבות אשר לאחינו ברוסיה ואשכנז והוא מאמר הכתוב: יעת צרה היא ליעקב וממנה יושע²⁹. וגם על ידי זה אנחנו רואים כי לקחו להם הרבה מאחינו אשר שם דרך ישרה זו להתישב בארץ לעבוד שם את האדמה לאכול מפריה ולשבויע מטובה וכוננו שם הרבה הרבה מכוונות והרבה בתי מסחר.

יב. התקדמות העיר "תל אביב" אשר הייתה מקרוב ממש למדבר שממה וציה ועתה היא עיר מהוללה בתבל וכולה מיושבת רק מאחינו בית ישראל ודרים בה יותר משמונים אלף מאחינו בית ישראל וכולם מתפרנסים בנחת מיגיע כפם ועתיד מזהיר לה להתקדם כהנה וכהנה.

יג. מה שבכל התבל כולו נסוגו לאחור כל נתיבי המסחר והתעשיה עשר מעלות אחורנית. ולהפך בארצנו תובב"א הם מתקדמים בצעדים ענקיים עד כי היה דבר זה לשיחה ולפלא לכל עמי התבל.

26. העובדה שבמרכז דרשתו של רמ"כ, דרשת שבת רמ"כ מצטט את הצהרת בלפור במלואה רק מעצימה את רמת ציונותו הדתית-אמונית בתחיה הלאומית, בהצהרה זו רואה רמ"כ ניצוץ השמיני [לפי מניינו], אפשר לייחס לכך משהו מן עולמו הקבלי? המספר 8 מציין דבר מעל לטבע, משהו שמימי?

27. פירוש הרמב"ן לישיר השירים ח'.

28. פירוש רד"ק [=רבי דוד קמחי] לתהלים פרק קמ"י פסוק "בבן אדם שאין לו תשועה".

29. ירמיהו ל', ז.

ואין כל אלה וזולתם רק כניצוצות המתנוצצים מהמאור הגדול של הגאולה העתידה להיות במהרה בימינו אמן. וה' בחסדו הגדול וברחמיו הרבים ירחמנו עוד וישיב שבותינו כקדם ויקבץ פזורינו להיות כל ישראל איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו יושבים לבטח. וכך יעיר ויעורר עוד לבב כל הממלכות יחד להיות נשמעים לחבר לאומים על פיו יחנו ועל פיו יסעו להרבות שלום ובטחון לכל התבל כולו. ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. והבטחון והשלום יבואו כתומם ירבו ויגדלו ויתמידו לנצח. והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. אמן."

עד כאן לשונו של רמ"כ, מה ראה רמ"כ לבחור ולמנות י"ג ניצוצות לא פחות ולא יותר? זאת אינו מציין. נראה לי שאין הדבר מקרי, אפשר שבחר במספר סימבולי זה, כמניין י"ג עיקרי האמונה, י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, גיל בר מצווה, כמניין "אחד" = 13 דהיינו שלימות "ה' אחד ושמו אחד". כך חתם הוא את דרשתו, כאמור, רמ"כ אינו מתייחס לכך, ברם, הדבר מעורר מחשבה עד כמה ראה את עצמו מאמין שיד ה' מכוונת והציונות היא מהלך אמוני שיד ההשגחה מסייעת לו.

כאמור, רשימה זו מבוססת על דרשה אחת בלבד, רבות מאוד התייחסויותיו של רמ"כ בכתביו לציונות וראוי הדבר למחקר מקיף.